

УДК [94:061.2:(32:34)](477)"1917/1991"

С. О. Дітковська

РОЗВИТОК ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ ОСНОВ ДІЯЛЬНОСТІ РАДЯНСЬКИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Стаття присвячена еволюції політико-правових основ діяльності радянських громадських організацій. Робиться висновок, що вони пройшли процес трансформації від демократичних дореволюційних до радянських тоталітарних позицій. Виділено та охарактеризовано періоди цього процесу. Доведено, що більшість політичних та нормативних документів проголошували примусове залучення громадських організацій до соціалістичного будівництва, встановлювали жорсткий контроль за їх діяльністю з боку державних та силових структур.

Ключові слова: КПРС, соціалістичне будівництво, законодавство, громадські організації, регулювання діяльності.

Одним із головних прав громадянина є право на об'єднання у добровільні товариства та громадянсько-політичні рухи. Саме через них населення отримує реальну можливість захищати свої інтереси у державі та здійснювати постійний зв'язок ніж народом і владними структурами.

Сучасні процеси трансформації в Україні спрямовані на формування громадянського суспільства, яке реалізує право громадянина на об'єднання у спілки та організації. Неурядові об'єднання поступово формуються у систему з власними нормами функціонування. Проте цей процес характеризується деякими негативними рисами – значною залежністю громадських об'єднань від держави, певним використанням форм та методів радянського зразка. Тому набуває значущості питання еволюції політико-правових основ діяльності радянських громадських організацій з нових методологічних позицій, доведення їх неефективності та утопічності.

Питання, пов'язані з аспектами дослідження радянської концепції громадських організацій, започатковано в ряді останніх досліджень і публікацій. Так, С. М. Свистович досліджував політико-правові засади функціонування громадських об'єднань у системі держави „диктатури пролетаріату” у 20 – 30-ті рр. ХХ ст. [1]. К. І. Левчук вивчав організаційно-правові основи діяльності одержавлених громадських організацій у другій половині 80-х рр. ХХ ст. [2]. Д. О. Белозьоров розглядав організаційно-правові основи діяльності громадських організацій в СРСР на поч. 1950-х – сер. 1970-х рр. [3]. І. М. Ільїна та В. В. Нікулін досліджували законодавчі та ідеологічні засади функціонування громадських організацій в 20-ті рр. ХХ ст. [4; 5]. Л. П. Белова та О. В. Доброва вивчали процес еволюціонування термінологічної бази добровільних товариств [6; 7]. Вказані роботи досліджують проблему, що нас цікавить, не системно, а в певний історичний період. В результаті еволюція політичних та нормативних засад функціонування громадських організацій за весь період існування радянської держави залишилася не висвітленою.

Практична та теоретична актуальність обумовили формулювання мети статті – дослідити процес розвитку політико-правових основ діяльності громадських організацій за радянських часів. Для досягнення мети доцільно вирішити такі завдання: визначити етапи розвитку вищевказаного процесу та надати стислу характеристику кожного з них.

Вирішення поставлених завдань зумовило необхідність аналізу таких джерел : документів КПРС та КПУ, оскільки вони визначали напрями життєдіяльності країни в усіх її сферах – соціальній, економічній, політичній та духовній; нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання діяльності добровільних об'єднань радянської громадськості.

Протягом 20–30-х рр. ХХ ст. більшовицький режим паралельно з побудовою тоталітарної політичної системи створював відповідного типу систему громадських об'єднань, яка забезпечувала реалізацію соціалістичних перетворень і задоволення базових соціальних потреб населення. Для регулювання їх діяльності розроблялися нормативні акти. Характерною рисою такого типу документів на території УРСР було копіювання законодавства СРСР. Крім того, до створення загальносоюзного законодавства владні органи УСРР застосовували для керівництва добровільними товариствами законодавство РСФСР [8].

Декрет ВЦВК і РНК РРФСР „Про порядок затвердження та реєстрації товариств та спілок” від 3.08.1922 р., став основним регулюючим актом для громадських організацій на наступні шість років на території Росії [9]. Вже 1.11.1922 р. ВУЦВК видає аналогічну Постанову [10]. В цьому документі вперше була застосована категорія „добровільні товариства і союзи, що не переслідують мети одержання прибутку”, хоча документ не розкривав її смислове навантаження, а лише законодавчо відокремив комерційні організації від некомерційних [10].

10.08.1922 р. у розвиток Постанови видається „Інструкція ВЦВК з реєстрації товариств та об'єднань” [11]. НКВС УСРР видає аналогічний документ з наглядом за діяльністю товариств і спілок, що не мають на меті отримання прибутку [12]. Щодо системи реєстрації організацій, то вона як і термінологія була запозичена з дореволюційного законодавства. Жодна організація, союз або об'єднання, крім професійних спілок, не може розпочати або продовжити свою діяльність без реєстрації в НКВС. Для реєстрації вони повинні надати такі документи: протокол зборів засновників товариства або спілки; устав товариства; клопотання про відкриття; довідку про місце знаходження виконавчого органу, районі його дій, місці передбачуваного знаходження відділень та уповноважених об'єднань; список членів засновників; гербовий збір [12].

Постанова та інструкція до неї поширювалися лише на організації з некомерційними цілями. Відповідно, організації комерційного, господарського, економічного характеру не потрапляли під їх дію. Вказані об'єднання, а також релігійні організації та товариства взаємодопомоги діяли на основі особливих законоположень.

Створення союзної держави зумовило необхідність виникнення загальносоюзних громадських організацій або реорганізації старих товариств. У зв'язку з цим ВЦВК і РНК СРСР 9.05.1924 р. видають Декрет „Про порядок затвердження статутів та реєстрації товариств та спілок”, який регламентував створення загальносоюзних товариств [13]. Відповідно ВУЦВК і РНК УСРР 7.10.1925 р. ухвалюють схожу постанову [14].

Основні вимоги були наступними: проекти статутів організацій затверджуються Ради народних комісарів (РНК) УСРР по узгодженню з РНК; статuti підлягають реєстрації в центральній комісії та її регіональних представництвах; у своїй діяльності на території республіки товариства, спілки та їх об'єднання керуються своїми статутами, законами і правилами республіки, що регулюють діяльність товариств і спілок; нагляд за діяльністю організацій здійснюється НКВС відповідних республік; РНК республік повинні доводити до відома РНК СРСР інформацію про діяльність товариств та союзів, у разі порушення останніми законодавства СРСР [14].

Розглянуті закони були доволі ліберальними, так як дозволялась фактично будь-яка позитивна громадська діяльність. Проте кінець 20-х рр. в історії нашої держави – це час остаточного укріплення Сталіна при владі та становлення тоталітарної системи. Проблемність контролю владою великої кількості громадських об'єднань спричинило прийняття нормативних документів, спрямованих на скорочення їх кількості та підкорення тих, що залишилися.

Так, ВЦВК і РРФСР 6.02.1928 р. затверджують „Положення про товариства і спілки, які не переслідують цілей одержання прибутку”, затвердженого. Воно регламентувало порядок затвердження статутів та реєстрації товариств та спілок [15]. Даний документ визначив риси товариств і спілок – наявність мети і відсутність матеріальної вигоди, фактично запозичивши їх з дореволюційного законодавства.

Згідно з Положенням усі існуючі товариства та союзи повинні були пройти перереєстрацію. Її основні положення: НКВС РСФСР надавалося право видавати інструкції щодо застосування Положення окремо по відношенню до різних категорій товариств, а також видавати для них типові статuti; вже традиційне не розповсюдження документу на профспілки, релігійні організації та масові об'єднання, які знаходилися під безпосереднім контролем партії; покладання на НКВС та відділи або президії міських рад обов'язків щодо затвердження статутів товариств, а також видання розпоряджень щодо припинення їх діяльності. Ці ж органи отримали право у порядку нагляду знайомитися зі справами товариства або союзу, станом грошових сум і т. д.; затвердженню не підлягали статuti товариств, що загрожують громадському спокою та безпеці, збуджують національну ворожнечу і ставлять метою вивчення і розвиток містики [15].

Введення Положення у дію призвело до того, що багато організацій не пройшли перереєстрацію, в результаті чого їх кількість скоротилася у декілька разів.

Поч. 30-х рр. охарактеризувався новою хвилею фільтрації системи об'єднань громадян за політичною ознакою, а також перетворенням їх у підконтрольну структуру шляхом втручання у внутрішні справи.

Доказом служить зміст „Положення про добровільні товариства і спілки”, затвержене ВЦВК і РНК РРФСР 30.08.1930 р. [16]. У документі підкреслювалася необхідність залучення добровільних товариств і спілок до активної участі в соціалістичному будівництві, докорінної перебудови форм і методів їх роботи та пролетарського контролю за діяльністю. Крім того товариства повинні будувати свою діяльність відповідно до загальнодержавних планів народного господарства. Помітно посилювався контроль і нагляд за громадськими організаціями. Ці функції покладались не тільки на НКВС, а й на наркомати, державні заклади, міліцію, профспілки та кооперацію [16].

Таким чином, характерною рисою добровільних товариств стає не наявність мети і відсутність матеріальної вигоди, а ідеологічний аспект. Явно з демократією щодо громадських організацій з боку держави було покинчено. З цього часу мета, форми, методи і зміст їх роботи повинні були строго відповідати програмі КППС і всяке відхилення обмежувалося. Отже, право громадян на об'єднання було обмежене, що само по собі суперечить принципам демократії, обмежує свободу людини і є ознакою тоталітарної системи.

Підсумковим нормативним документом 30-х рр. ХХ століття, яке становило основу діяльності громадських організацій, діяло на території усього СРСР, а також залишалось чинним аж до 1990 р., стало „Положення про добровільні товариства і спілки”, затвержене ВЦВК і РНК РРФСР від 10.07.1932 р. [17]. Воно розкривало порядок організації та припинення діяльності товариств та спілок, спостереження і контролю їх діяльності. Нове (вже третє) Положення запроваджувалося з метою подальшого розгортання діяльності добровільних товариств і спілок, і посилення їх ролі в соціалістичному будівництві. Постанова 1932 р. зберігала всі основні положення попередньої Постанови від 1930 р. й містило лише кілька нових моментів, що стосуються правоздатності членів суспільства.

Проте, документ встановлював обмежені рамки на створення та входження населення в різні громадські організації в СРСР. Вони жорстко регламентували цілі, завдання, структуру, зміст статутів, порядок реєстрації, створення та ліквідації громадських організацій різної спрямованості. Такі обмеження явно не сприяли творчій активності та громадській значущості населення країни.

На розвиток вищевказаного документу на території України була прийнята Інструкція Секретаріату Президії ВУЦВК від 16.07.1932 р. „Як реєструвати статuti товариств і спілок, що не мають на меті добувати зиск, та наглядати за їх діяльністю” [18]. Цей документ повністю повторював процедуру реєстрації товариств і спілок попереднього документу. Проте його зміст щодо термінологічного визначення громадських

об'єднань був дещо застарілим на той час. Так, у документі вказувався термін "товариства і спілки, що не мають на меті добувати зиск", тоді як у Положеннях 1930 та 1932 рр. мова йшла вже про добровільні товариства [18].

Відповідно до зазначених документів на території радянської України протягом 20 – 30-х років центральним органом, який контролював діяльність громадських організацій був НКВС УСРР.

Підсумком даного періоду регулювання діяльності громадських об'єднань громадян стала Конституція СРСР 1936 р. і аналогічна їй Конституція УРСР 1937 р., які визначили місце громадських організацій у радянському суспільстві [19]. У Конституції УРСР (ст. 125) вперше: офіційно прозвучав термін „громадські організації” (хоча смислове навантаження його не було визначено); сформульовані цілі всіх громадських організацій – „розвиток організаційної самодіяльності і політичної активності народних мас”; давалася кваліфікація громадських організацій – „професійні спілки, кооперативні об'єднання, організації молоді, спортивні й оборонні організації, культурні, технічні і наукові товариства”; зафіксовано правове становище Комуністичної партії як керівного ядра „всіх організацій як громадських, так і державних” [19].

Перша великомасштабна свідомо спроба руйнування сталінського тоталітаризму була зроблена в сер. 50-х рр. М. Хрущовим. Його ініціативи поклали край беззаконню і масовим репресіям сталінського періоду, привнесли істотні зміни у суспільно-політичне життя, що спричинило лібералізацію внутрішньої та зовнішньої політики країни. При цьому реформи носили обмежений характер, оскільки не порушували соціальні основи тоталітаризму.

Доказом цього слугує зміст третьої Програми КПРС – „Програми побудови комунізму в СРСР”, прийнятої в 1961 р. на XXII з'їзді КПРС [20]. Оскільки висновок про побудову соціалістичного суспільства був зроблений й офіційно закріплений у Конституції 1936 р., була потреба у визначенні наступної мети. Побудова комуністичного суспільства до 1981 року – нова мета комуністів, а також всього населення СРСР. Третя Програма мала популістичний зміст, тому що завдання попередньої програми не були виконані – в реальності соціалізм не побудували.

Програма заявляла про монолітність політичної системи радянського суспільства, яка визначалася ідейною та соціально-політичною єдністю робітників, селян та інтелігенції. Ця єдність проявлялося у функціональному домінуванні КПРС і наповненні всіх сфер життєдіяльності радянського суспільства комуністичною ідеологією.

Громадські організації трактувалися комуністами як інститут політичної демократії, членство в яких дає можливість населенню придбати досвід в управлінні громадськими справами.

Перспектива найближчого переходу до комуністичного громадського самоврядування, зумовила особливу увагу питанню громадських організацій у Програмі.

Однак, серед всього спектру добровільних об'єднань країни особливу увагу в програмі приділяється лише трьом з них – профспілкам, комсомолу та кооперації, оскільки вони по суті були провідними формами залучення мас у комуністичне будівництво та комуністичне виховання. Щодо інших організацій, лише зазначалося, що вони теж отримують розвиток [20].

Як зазначалося вище, громадські організації отримали право на існування в Конституції СРСР від 1936 р. Проте вперше вони отримали статусну характеристику лише в третій Програмі КПРС: „громадськими організаціями є професійні спілки, кооперативні об'єднання, організації молоді, спортивні, оборонні, культурні, наукові й технічні товариства, творчі спілки, організації боротьби за мир і співробітництво між народами, інші організації громадської самодіяльності” [20].

У 1978 р. були прийняті нові Конституції СРСР та УРСР, 6-та стаття яких знову зафіксувала лідируюче положення Комуністичної партії. Конституція чітко зафіксувала систему громадських організацій та основні види об'єднань, що входять до її складу: „професійні спілки, ВЛКСМ, кооперативні та інші громадські організації” [21].

Таким чином, ми бачимо, що зміст Конституції 1978 р. повністю повторював зміст аналогічного документа 1937 р. Незважаючи на численні теоретичні напрацювання вчених (юристів, соціологів, істориків – С. М. Братусь, М. І. Данченко, В. В. Кравченко, Ю. М. Козлов, Т. П. Коржихина, Б. М. Лазарев, А. І. Лукьянов, Ю. А. Макаров, А. В. Міцкевич, А. І. Пригожин, О. Д. Степанський, І. М. Чихичин, А. І. Щиглик, Ц. А. Ямпольська, А.І. Пригожин та ін.) відбулося повернення до звичної спрощеної схеми класифікації громадських організацій. Який же був критерій класифікації? Більшість авторів стверджують, що критерієм були цілі громадської діяльності. Однак ми бачимо явне змішання критеріїв: по цілям діяльності, за віковою ознакою, за характером діяльності. На нашу думку, єдиний офіційний варіант класифікації був заснований на близькості організації до КПРС, ступені виконання нею ролі „приводного ременя”.

Час перебудови, гласності, новий етап у розвитку радянського суспільства, створили нові умови для переосмислення всієї теорії та практики функціонування громадських організацій трудящих.

9 жовтня 1990 р. був оприлюднений Закон СРСР „Про громадські об'єднання” [22]. Відповідно до нього громадськими об'єднаннями визнавалися добровільні формування, що виникли як результат вільного волевиявлення громадян, які об'єдналися на основі спільності інтересів. Громадськими об'єднаннями визнавалися політичні партії, масові рухи, профспілки, жіночі, ветеранські організації, організації інвалідів, молодіжні та дитячі організації, добровільні товариства, фонди, творчі спілки та інші об'єднання громадян. Необхідно підкреслити, що дія Закону не поширювалася на організації, які займалися комерційною діяльністю, на релігійні об'єднання, органи територіального самоврядування та органи громадської самодіяльності. Важливим кроком на шляху до демократизації суспільства стала заборона державним органам втручатися у діяльність громадських об'єднань, які набули право брати участь у формуванні та

діяльності органів державної влади та управління, право законодавчої ініціативи, захищати інтереси своїх членів у державних та громадських органах [22].

Отже, ознаками громадських об'єднань були визначені: неурядовість, добровільність об'єднання членів, неприбутковість, організаційна єдність, самоврядність.

Антитоталітарні тенденції були продовжені ухваленням Верховною Радою УРСР 24 жовтня 1990 р. змін та доповнень до Конституції УРСР. Було виключено ст. 6, в якій КПРС проголошувалась керівною та спрямовуючою силою, ядром політичної системи. Громадянам УРСР гарантувалося право об'єднуватися у політичні партії, громадські організації та рухи, які через своїх представників, обраних до Рад, та в інших формах можуть брати участь у розробці у здійсненні політики, в управлінні державними та громадськими справами.

Таким чином, нами було встановлено, що політико-правові основи пройшли процес трансформації від відносно демократичних дореволюційних до радянських тоталітарних позицій. Ми виділяємо у цьому процесі чотири періоди: перший – п. 20-х – сер. 20-х рр., другий – кін. 20-х – 30-ті рр.; третій – сер. 50-х – сер. 80-х рр.; четвертий – др. пол. 80-х рр. – 1991 р. Для кожного з них були характерні такі риси: перший – трактування громадських організацій як некомерційних об'єднань, реєстрація товариств за спрощеною схемою; другий – примусове залучення організацій до соціалістичного будівництва, жорсткий контроль за їх діяльністю з боку державних, силових структур; застосування офіційного терміну „громадські організації”; третій – закостенілість політико-законодавчої бази; остаточним оформленням виняткового положення КПРС; єдиного офіційного варіанту класифікації, заснованого на близькості організації до партії; четвертий – позбавленням громадських організацій від ідеологічного ярма; виключенням з лав громадських об'єднань комерційних, релігійних організацій, органів територіального самоврядування та громадської самодіяльності.

Перспективи подальших досліджень автора будуть пов'язані з визначенням ролі громадських організацій у міжнародних зв'язках УРСР.

Джерела та література

1. Свистович С. М. Громадські об'єднання України в політиці більшовицького режиму (20–30-х рр. XX ст.): дис... д-ра іст. наук : 07.00.01 / Свистович Степан Михайлович ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – [К.], [2007]. – 596 с.
2. Левчук К. І. Створення та діяльність громадських організацій в умовах трансформацій українського суспільства (1985–1996 рр.) : дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.01 / Левчук Костянтин Іванович ; Вінниц. нац. аграр. ун-т. – Вінниця, 2010. – 433 с.
3. Белозеров Д. А. Роль общественных организаций и творческих союзов в повседневной жизни российской провинции в 50–70-е годы XX века (по материалам Курской области) : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. ист. наук : спец. 07.00.02 „Отечественная история” / Белозеров Дмитрий Александрович ; Курский нац. ун-т. – Курск, 2013. – 28 с.
4. Ильина И. Н. Общественные организации России в 1920-е годы [Электронный ресурс] / И. Н. Ильина – М., 2000. – Режим доступа : <http://www.argan.ru/?q=ru/ilina1>. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 01.12.13.
5. Никулин В. В. Общественные организации в советской политической системе: идеологические и организационно-правовые аспекты (1920-е годы) / В. В. Никулин // Вестн. Моск. гос. обл. ун-та. Серия. „Юриспруденция”. – 2010. – № 3. – С. 20-25.
6. Белова Л. П. Правовые основы функционирования общественных организаций в СССР (20–80-е гг. XX века) / Л. П. Белова // Власть и управление на востоке России. – 2008. – № 2 (43). – С. 72-79.
7. Доброва О. В. Общественные организации Пензенской губернии во второй половине XIX-начале XX века : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. ист. наук : спец. 07.00.02 „Отечественная история” / Доброва Оксана Витальевна ; Пенз. гос. пед. ун-т им. В. Г. Белинского. – Пенза, 2007. – 31 с.
8. Свистович С. М. Громадські об'єднання України в політиці більшовицького режиму (20–30-х рр. XX ст.): дис... д-ра іст. наук : 07.00.01 / Свистович Степан Михайлович ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – [К.], [2007]. – 596 с.
9. О порядке утверждения и регистрации обществ и союзов, не преследующих цели извлечения прибыли, и порядке надзора за ними [Электронный ресурс]: – Декрет ВЦИК от 3.08.1922. – Режим доступа : <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=ESU;n=18203> – Загл. с экрана. – Дата обращения : 17.11.13.
10. Бюллетень НКВД УССР. – 1922. – № 13-14. – С. 9-10.
11. Инструкция по регистрации обществ, союзов и объединений [Электронный ресурс]: – Декрет ВЦИК от 10.08.1922. – Режим доступа : <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=ESU;n=18261> – Загл. с экрана. – Дата обращения : 17.11.13.
12. Бюллетень НКВД УССР. – 1922. – № 13-14. – С. 9-10.
13. О порядке утверждения уставов и регистрации обществ и союзов, не преследующих цели извлечения прибыли и распространяющих свою деятельность на территорию всего Союза С.С.Р. [Электронный ресурс]: Декрет ЦИК СССР, СНК СССР от 09.05.1924. – Режим доступа: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=ESU;n=18604> – Загл. с экрана. – Дата обращения : 17.11.13.
14. Бюллетень НКВД УССР. – 1925. – № 1. – С. 6-7.
15. Об утверждении Положения об обществах и союзах, не преследующих целей извлечения прибыли [Электронный ресурс]: Постановление ВЦИК, СНК РСФСР от 06.02.1928. – Режим доступа : <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=ESU;n=21738> – Загл. с экрана. – Дата обращения : 17.11.13.
16. Об утверждении Положения о добровольных обществах и союзах [Электронный ресурс]: Постановление ВЦИК, СНК РСФСР от 30.08.1930. – Режим доступа : <http://docs.cntd.ru/document/901855438> – Загл. с экрана. – Дата обращения : 17.11.13.
17. Положение о добровольных обществах и их союзах [Электронный ресурс]: Постановление ВЦИК, СНК РСФСР от 10 июля 1932 года – Режим доступа : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_3831.htm – Загл. с экрана. – Дата обращения : 17.11.13.
18. Як реєструвати статuti товариств і спілок, що не мають на меті добувати зиск, та наглядати за їх діяльністю / Інструкція Секретаріату Президії ВУЦВК від 16 липня 1932 р. // Хронологічне зібрання законів, указів Президії Верховної Ради, постанов і розпоряджень уряду Української РСР. Т. 1. – Київ, Держ. видав. політ. літ-ри УРСР, 1963. – 772 с.

19. Конституція (основний закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки [Електронний ресурс] // Постанова надзвичайного XIV українського з'їзду рад про затвердження Конституції (основного закону) УРСР від 30 січня 1937 р. – Режим доступу : <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1937.html> – Загл. з екрана. – Дата звернення: 16.11.13.
20. Программа Коммунистической партии Советского Союза [Электронный ресурс]. – М.: Политиздат, 1961. – Режим доступа : http://leftinmsu.narod.ru/polit_files/books/III_program_KPSS_files/III_program_KPSS.htm – Загл. с экрана. – Дата обращения : 21.11.13.
21. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки [Електронний ресурс] : прийнята на позачерговій сьомій сесії Верховної Ради Української РСР дев'ятого скликання 20 квітня 1978 р. – Режим доступу : <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1978.html> – Загл. з екрана – Дата звернення : 17.11.13.
22. Закон СССР от 09.10.1990 N 1708-1. Об общественных объединениях [Электронный ресурс] : Закон СССР от 09.10.1990 № 1708-1. – Режим доступа : <http://www.bestpravo.ru/federalnoje/gn-normy/w5r.htm> – Загл. с экрана. – Дата обращения : 04.12.13.

Дитковская С. А. Развитие политико-правовых основ деятельности советских общественных организаций

Статья посвящена эволюции политико-правовых основ деятельности советских общественных организаций. Делается вывод, что они прошли процесс трансформации с демократических дореволюционных до советских тоталитарных позиций. Выделены и охарактеризованы периоды этого процесса. Доказано, что большинство политических и нормативных документов провозглашали принудительное привлечение общественных организаций к социалистическому строительству, устанавливали жесткий контроль за их деятельностью со стороны государственных и силовых структур.

Ключевые слова: КПСС, социалистическое строительство, законодательство, общественные организации, регулирование деятельности.

Ditkovska S. O. Development of political and legal basis of the activity of Soviet public organizations

The article is devoted to the evolution of the political and legal basis of activity of Soviet public organizations. It concludes that they have undergone a transformation from a democratic pre-revolutionary to totalitarian positions. The periods of this process have been isolated and characterized. It is proved that the majority of the political and normative documents proclaimed the compulsory involvement of public organizations in the socialist construction, they established strict control over their activities by state and power structures.

Keywords: the Communist party, the socialist construction, legislation, public organization, regulation of activities.

УДК 94(476)"1917/1918"

О. П. Панасюк

СПРОБИ СТВОРЕННЯ БІЛОРУСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АРМІЇ У 1917–1918 рр.

У статті подано стислий історичний екскурс формування білоруських військових сил. Здійснено спробу проаналізувати білоруський військовий рух в контексті національно-політичної ситуації періоду 1917-1918 рр. Здійснено спробу з'ясувати позицію білоруських політичних кіл до ідеї створення національних збройних формувань. Визначено, що єдиного підходу до проблеми серед білоруського політикуму не було. Водночас у статті акцентується увага на значенні національних військових з'їздів, які проходили на території Білорусі. Визначено ставлення більшовиків та німецької окупаційної адміністрації до спроби білоруських діячів реалізувати план створення національного війська.

Ключові слова: військовий рух, Білоруська Військова Організація, полк, збройні формування, армія.

Період 1917-1918 рр. вважається одним з найбільш буремних етапів становлення білоруської державності. Важливим у цьому плані стала проблема створення білоруської національної армії. Розвиток тих чи інших національних військових формувань на білоруських землях зумовлювався особливостями політичного становища краю, розділеного лінією фронту, відтак – загрозами безпеки населення Білорусі. Водночас аналіз процесу формування і діяльності національної військової служби в Білорусі в 1917-1918-х рр. дозволяє зробити внесок в подальше наукове освоєння багатьох аспектів історії суспільно-політичних процесів та державотворення Білоруської Народної Республіки.

В українській історіографії зазначена проблема не стала предметом окремого дослідження. Тому важливого значення набувають праці білоруських та польських істориків.

Серед представників білоруської історичної науки вагоме значення мають праці Я. Найдзюка [1], М. Біча, [4], Ф. Турука. [5], А. Зюзькова [14]. Дослідженням збройних формувань Білоруської Народної Республіки на території Литви займався український дослідник Я. Тинченко [8]. Варто відмітити узагальнені роботи польського дослідника О. Латишонка [3].

Після лютневої революції в російській армії розпочався процес створення перших білоруських формувань. Так, 8 травня 1917 року у Ризі було створено перший білоруський військовий гурток, заснований молодшим унтер-офіцером 24-ї особливої телеграфної роти 12-ї армії Я. Мамоньком [1, с.160].

Білоруські військові гуртки створювались солдатськими комітетами. Формальною підставою для їх створення були: наказ № 1, виданий Петроградською Радою робітників та солдатських депутатів, який дещо